

Dünya Mirası & Endüstri Mirası (II)¹

Ulusal Havacılık Penceresinden Tespit ve Değerlendirmeler

Can EREL
Uçak Mühendisi
can.ereel@canerel.com.tr

Her geçen gün daha da fazla duyulan tanımlardandır, “**Dünya Mirası**” ve “**Endüstri Mirası**”...
...kavramsal olarak bakıp havacılığımıza yönelik sorularla düşünmeye çalışalım.

“Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme²” tanımlarına göre...

“**Kültürel Miras**” veya “**Kültür Mirası**”...

...önceki kuşaklar tarafından oluşturulmuş ve evrensel değerlere sahip olduğuna inanılan eserlere verilen genel bir isimdir.

Anıtlar: Tarih, sanat veya bilim açısından istisnaî evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri.

Yapı Toplulukları: Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnaî evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları.

Sitler: Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnaî evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik sitleri kapsayan alanlar.

¹ Yıllar önce yazdığım bu makaleyi, fotoğraflayarak bir konferans haline dönüştürdüğümde karşılaştığı ilgi ve talebi dikkate alarak nedeni ile yeniden derleyip geliştirerek içeriğini güncelledim. O konferansa daveti nedeni ile bu gelişime neden olan sevgili Mustafa GÜMÜŞ'e teşekkür ederim.

² UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation): “[Convention Concerning the Protection of the World Cultural And Natural Heritage](#)”

"Doğal Miras"...

Estetik veya bilimsel açıdan istisnaî evrensel değeri olan,
...fiziksel ve biyolojik oluşumlardan veya bu tür oluşum topluluklarından
müteşekkil doğal anıtlar,
...jeolojik ve fizyografik oluşumlar ve tükenme tehdidi altındaki hayvan ve bitki
türlerinin yetiştiği kesinlikle belirlenmiş alanlar,

Bilim, muhafaza veya doğal güzellik açısından istisnaî evrensel değeri olan doğal sitler
veya kesinlikle belirlenmiş doğal alanlar.

Bu iki tip miras kapsamına göre, kendi toprakları üzerinde bulunan çeşitli varlıkları saptayıp
belirlemek bu Sözleşmeye taraf olan her devlete ait bir sorumluluk olarak belirlenmiştir.

Endüstri Mirası³

Eski endüstri yapılarının korunmasına yönelik ilk farkındalık, İngiltere’de ortaya çıkmıştır.

...bu amaçla yürütülen, eski endüstri yapılarını araştırma, ortaya çıkarma ve kayıt altına alma
işlemleri "**Endüstri Arkeolojisi**" olarak adlandırılmış, ortaya çıkarılan yapılar ise "**Endüstri
Anıtları**" olarak nitelendirilmiştir. Korunan varlığın, tekil bir endüstri yapısı değil, belirli bir
alandaki toplanan yapı ve tesislerin tümü olması halinde bu alan bir bütün olarak "**Endüstri
Siti**" olarak tanımlanmıştır.

Teknolojinin gelişimine paralel olarak, fonksiyonunu yitiren eski endüstri yapılarının korunmasını
esas alan bu yaklaşım uluslararası ilgi görmüş, düzenleme küresel boyut kazanarak "**Endüstri
Mirası**" kavramı ön plana çıkmış, endüstri anıtları ve sitelerinin ulusal olduğu kadar küresel bir
mirasın bileşenleri olduğu görüşü de benimsenmiştir.

Bugün "**Dünya Mirası**⁴" listesinde endüstri mirası varlıklarının sayısı de hızla artmaktadır.

Bu tanımlara sadık kalarak, havacılık endüstrisinde Kültürel Miras kabul ettiklerimizi açıklayacağım:

1912 yılından itibaren Ayastefanos - Sefraköy arası ilk Hava Meydanımız:

³ Mehmet SANER; "[Endüstri Mirası: Kavramlar, Kurumlar ve Türkiye'deki Yaklaşımlar](#)"; Planlama; 2012.

⁴ UNESCO: "[World Heritage List](#)"

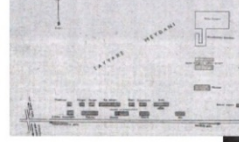

1914 yılından itibaren **Yeşilköy'deki Bahriye Tayyare Mektebi:**

Yeşilköy'deki Bahriye Tayyare Mektebi
(1914...)

Yeşilköy'deki Bahriye Tayyare Mektebi
(1914...)

Ve bunla yanında, bu süreçte oluşturulmuş daha neler, neler var?!?!

1924 yılından **Büyükdere Deniz Havalimanı Tesisleri:**

Büyükdere Deniz Havalimanı
(1924...)

1925 yılından itibaren...

... **Türk Tayyare Cemiyeti (T.Ta.C.) kuruluşu ve ülke sathına yayılı tesisleri:**

... **Kuva-yı Havaiye Müfettişliği'nin Eskişehir Hava Okulu:**

Kuva-yı Havaiye Müfettişliği'nin Eskişehir Hava Okulu
(1925...)

...Eskişehir Tayyare Tamirhanesi:

Eskişehir Tayyare Tamirhanesi (ETT)
(1925...)

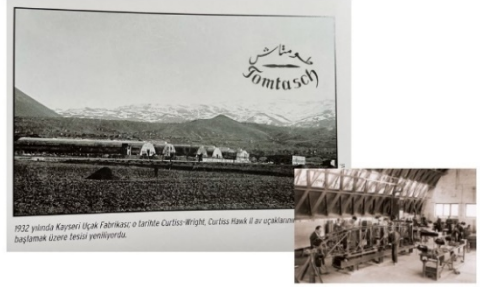

... T.C. ve Junkers arasındaki sözleşmeye göre yapılandırılan TOMTACH'ın, ...TOMTASCH Kayseri Tayyare Fabrikası:

TOMTACH (T.C. ve Alman Junkers İş Ortaklığı) - Kayseri Tayyare Fabrikası
(1925...)

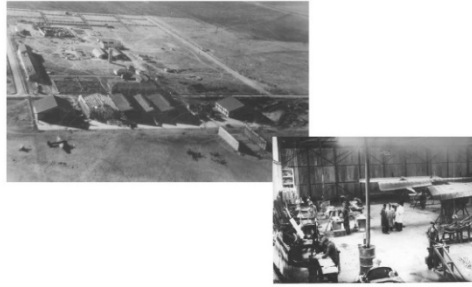

TOMTACH (T.C. ve Alman Junkers İş Ortaklığı) - Kayseri Tayyare Fabrikası
(1925...)

...TOMTASCH Eskişehir Tayyare Tamirhanesi:

TOMTACH (T.C. ve Alman Junkers İş Ortaklığı) - Eskişehir Tayyare Tamirhanesi
(1925...)

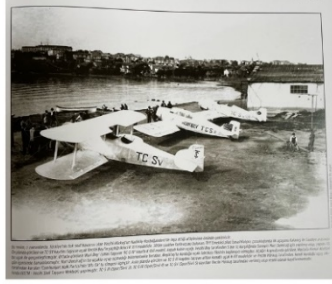
... T.Ta.C. Akköprü Marangoz Atölyesi:

1931 yılından, ilk Türk tayyarelerinin inşa edildiği **Vecihi Faham Tayyare Atölyesi:**

Vecihi Faham Tayyare Atölyesi Tesisleri
(1932...)

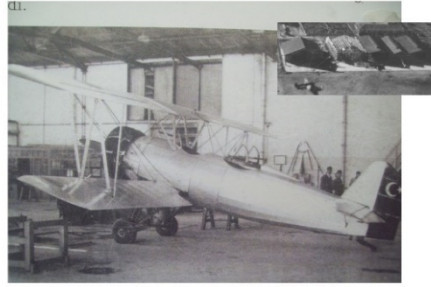
Vecihi Faham Tayyare Atölyesi Tesisleri
(1931...)

1932 yılından...

... T.C.nin ilk tayyare mühendisi Selahaddin ALAN'ın ilk prototip uçağını ürettiği **Eskişehir Tayyare Tamirhanesi tesislerindeki Tayyare Etüd ve İmalat Atölyeleri:**

Eskişehir Tayyare Tamir Fabrikası (ETTF) Tesisleri –Tasarıma Dayalı Tayyaremiz
(1932...)

Eskişehir Tayyare Tamir Fabrikası (ETTF) Tesisleri –Tasarıma Dayalı Tayyaremiz
(1932...)

... İlk Türk S. Havacılık Okulu, Fikirtepe **Vecihi Sivil Tayyare Mektebi (V.S.T.M.):**

Fikirtepe Vecihi Sivil Tayyare Mektebi (V.S.T.M.)
(1932...)

1935 yılından, **THK Ankara Türkkuşu Tesisleri**

THK Etimesgut, Ankara Türkkuşu Tesisleri
(1935...)

1936 yılından...

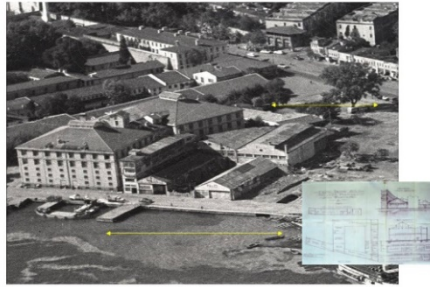
... **THK Eskişehir - İnönü Planör Kampı** :

THK İnönü, Eskişehir Türkkuşu Tesisleri - Planör Kampı
(1936...)

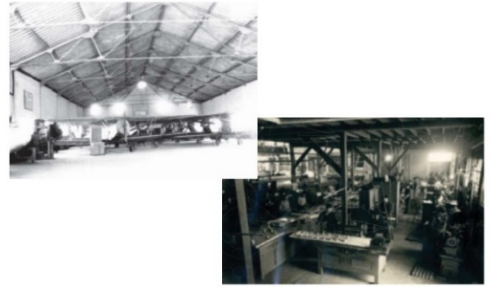

... **DEMİRAĞ** sermayesi be **ALAN**'ın bilgi ortaklığı (ilk özel girişim) **Nu.D.T.A.** :

Nuri Demirağ Tayyare Atölyesi (Nu.D.T.A.) Tesisleri
(1936...)

Nuri Demirağ Tayyare Atölyesi (Nu.D.T.A.) Tesisleri
(1936...)

1937 yılından **THK Ankara - Etimesgut Motorlu Uçuş Kampı**:

THK Etimesgut, Ankara Türkkuşu Tesisleri - Motorlu Uçuş Kampı
(1937...)

1939 yılından Mehmet Nuri DEMİRAG'ı a ait İlk Yerli **Paraşüt Üretim Tesisi:**

Nu.D. Paraşüt Üretim Merkezi & Hüseyin Avni Paşa Korusu
(1939...)

www.sorumlu.com.tr & Etkinler

1941 yılından...

... Sivas-Divriği'deki **Gök Uçuş Okulu:**

Nuri Demirağ Divriği, Sivas Gök (Uçuş) Okulu
(1941...)

www.sorumlu.com.tr & Etkinler

...Yeşilköy'deki Elmas Paşa Çifliği'ndeki **Gök Stadyumu ve Uçuş Alanı:**

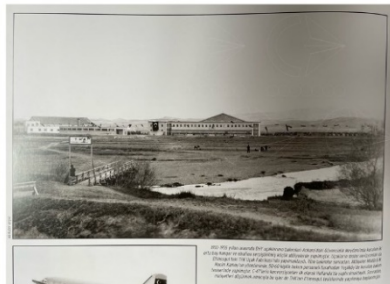
Nuri Demirağ Yeşilköy, İstanbul Gök Stadyumu ve Uçuş Alanı
(1941...)

www.sorumlu.com.tr & Etkinler

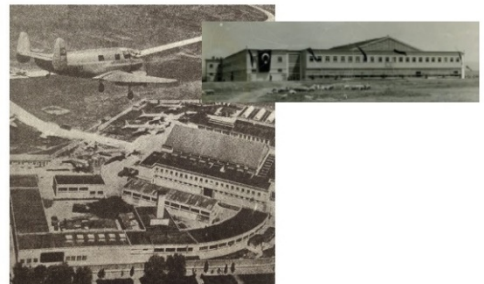
1942 yılından **THK Etimesgut Uçak Fabrikası:**

THK Etimesgut Tayyare Fabrikası
(1942...)

www.sorumlu.com.tr & Etkinler

THK Etimesgut Tayyare Fabrikası
(1942...)

www.sorumlu.com.tr & Etkinler

1943 yılından...

... İTÜ Makine Fakültesinin alt dalı olarak başlayan **Tayyare Mühendisliği Tesisleri:**

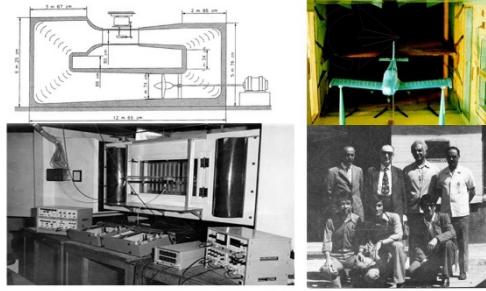
İTÜ Makine Fakültesi Tayyare Şubesi Tesisleri
(1943...)

www.concrete.com.tr

... İTÜ Makine Fakültesi **Gümüşsuyu Rüzgâr Tüneli:**

İTÜ Makine Fakültesi Rüzgâr Tüneli
(1943...)

www.concrete.com.tr

1948 yılından **THK Gazi Motor Fabrikası:**

THK Gazi Motor Fabrikası
(1948...)

www.concrete.com.tr

1950 yılından **Ankara'da MEB Rüzgâr Tüneli:**

MEB Rüzgâr Tüneli
(1950...)

www.concrete.com.tr

Milli ve evrensel endüstriyel değerler bakımından bu istisnâ yapılar gibi...

... Cumhuriyet'in ilk 25 yılında, Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK önderliğinde kurtuluş ve kuruluş mücadelesi veren yüce millet tarafından sağlanan doğrudan katkı ve destekler ile oluşturulan mal ve hizmet üretiminin tarihini, teknolojisini, sosyal, ekonomik ve politik yapısını, süreçlerini, faktör ve etkenlerini yansıtan havacılığın diğer mimari yapıları ve mühendislik araçlarını/ürünlerini düşünelim ve onlardan bugüne kalanları düşünelim...

- Bütünleşik yapıları sürdürülebilirmiş kaç tanesi var?
- Faaliyette oldukları dönemin incelenerek değerlendirilebileceği nasıl bir arşivleri var ve bu arşivlere kimler erişebiliyor?
- Resmi ve kişisel arşivlerimiz, ender de olsa bizlerle beraber olan saygıdeğer büyüklerimizin anıları ile derlediğimiz yazılar, bu yazılarda yer verdiğimiz fotoğraflar ve hatta oluşturmaya çalıştığımız müzeler güzel ve dikkat çekici olabilir de; yeterli mi?
...bir de Millete mal olmuş bu kanıt belgelerin kişisel koleksiyon ve arşivlere mal edilmesi var...

Hani Nobel Edebiyat Ödülü sahibi John STEINBACK'e o Pulitzer Ödülü'nü getiren ünlü romanı Gazap Üzümleri'nde "**Geçmişimiz olmadan kendimizi nasıl tanıyacağız?**" sorusuna ulusal hava - uzay ve savunma endüstrilerimizin emektarları, ilgilileri ne cevap verebilir?

Ve bu düşüncenin etkisinde bir son soru soralım kendimize:

"Dünya havacılığı ile ihmal edilebilir faz farklı ile başlamış "Üretim Havacılığı" faaliyetleri ile ilgili "Endüstriyel Miras" nedir?"

...

Cumhuriyetin yüzyıl dönümü arifesinde, bu makalede yer alan ve alınamayan yapı ve alanlardan temel - başlangıç işlevlerini yitirilenlerin, dünya mirası⁵ için aranan özelliklere göre değerlendirilerek "Türk Endüstri (Havacılık) Mirası" listesine alınıp bu alandaki aktif endüstriyel ve akademik kurum ve kuruluşlarımızın işbirlikleri ile sahiplenilip, orijinal yapısı değiştirilmeden yeniden işlevlendirilerek yaşatılması sürdürülebilirlik açısından belki de en başarılı olabilir olan yol...

...çok sevdiğim Vecihi büyüğüme ait "**Yaşasın Türk Tayyareciliği!**" beklentisi de karşılanabilir!

Aksi halde, bu yapı ve alanlar da rantçı dönüştürücülerin, örnekleri hemen görülebilecek, görgüsüz ve estetik yoksunu ürünleri haline gelecek ve endüstrilerimiz köksüz kalacaktır; şüphesiz!

Ulusal havacılığın gelişimi sürecine katkı sağlamış her bir Tayyareciyi minnet, lacivert gökyüzüne uğurladıklarımızı rahmet ile anarak...

Fotoğraf Kaynakçası:

- Can EREL; "[CAN'CA Türkiye'de, Endüstrinin Gelişiminde İz Bırakanlar](#)"; 2014.
- Kıvanç HÜRTÜRK, Stuart KLİNE; "[Türkiye'de Ticari Havacılık Tarihi \(1909 -1967\)](#)"; Haziran 2009.
- Kıvanç HÜRTÜRK; "[Türkiye'de Ticari Havacılık Tarihi II \(1967 - 1993\)](#)"; 2012.
- Necmeddin KOCATAŞ Özel Arşivi.
- Vecihi Hürkuş Müzesi Derneği.

⁵ "Dünya Mirası" anıt ve sitler için aranan özellikler;

- İnsanın yaratıcı dehasının üst düzeyde bir temsilcisi olması,
- Dünyanın bir kültür bölgesinde veya bir dönemde mimarlık veya teknoloji, anıtsal sanatlar, kent planlama veya peyzaj tasarımı alanlarında önemli gelişmelere, insani değer alışverişlerine tanıklık etmesi,
- Yaşayan veya yok olan bir kültür geleneğinin veya uygarlığın, tek ya da ender rastlanan bir temsilcisi olması,
- Bir yapı tipinin seçkin bir örneği, ya da insanlık tarihinin önemli bir aşamasını veya aşamalarını gösteren bir mimari ve teknolojik bütünün veya peyzajın örneği olması,

olarak belirlenmiştir. İstanbul'un tarihi alanlar, bu dört ölçütü de karşıladığı için Dünya Mirası Listesi'ndedir.

